NOTE DE CURS

Lect dr. DANIEL LEMENI

ELEMENTE ESENȚIALE ALE SPIRITUALITĂȚII CREŞTINE

Ținta spiritualității creştine este desăvârşirea omului prin unirea sau asimilarea lui Hristos. Această asimilare se întemeiază pe caracterul dinamic al temei „chip- asemănare": omul este creat după chipul lui Dumnezeu (eikon eikonos – chip al chipului Fiului lui Dumnezeu), şi în virtutea acestui fapt el tinde spre asemănarea cu Dumnezeu.

Există în om o sete infinită după Dumnezeu (această sete fiind specifică omului, astfel încât ea apare în toate religiile lumii – vezi, de exemplu, M. Eliade, Istoria credinţelor şi ideilor religioase). Ceea ce deosebeşte esențial spiritualitatea creştină de orice altă spiritualitate religioasă este caracterul ei hristologic. Maturizarea duhovnicească a omului se realizează prin Hristos: „Eu sunt Calea, Adevărul şi Viața" (Ioan 14,6).

Cu alte cuvinte, nimeni nu poate înainta spre unirea tainică cu Dumnezeu decât prin Hristos: „Domnul este ascuns în poruncile Sale, şi cei ce-L caută pe El Îl găsesc pe măsura împlinirii lor" (Sf. Marcu Ascetul).

Viața spirituală poate fi structurată în 3 etape sau trepte majore:

1. Faza activă sau a făptuirii (Purificarea)

2. Faza contemplației naturii (Iluminarea)

3. Faza contemplării tainice a lui Dumnezeu (Îndumnezeierea)

Toate aceste 3 etape prin care omul trebuie să treacă stau în directă legătură cu tema căderii originare: pierderea legăturii sau comuniunii cu Dumnezeu pe care Adam o avea în Eden inversează (răstoarnă) alcătuirea psihosomatică a lui, astfel încât, omul decade dintr-o ființă teologică într-una biologică.

E xistența omului harului (Eden)	Căderea în păcat dinlăuntrul
Spirit (nous)	Trup (soma)
Suflet (psyche)	Suflet (psyche)
Trup (soma)	Trup (soma)

Astfel, dacă înainte de căderea originară sufletul omului se alimentează din minte, iar mintea din Dumnezeu, iar trupul trăia din suflet, după cădere sufletul trăieşte din trup.

1. PURIFICAREA

1.1. Esența patimilor

Caracteristica esențială a patimii se referă la faptul că în ea se manifestă o sete infinită, o sete care-şi caută saţietatea, dar care nu şi-o poate găsi. Patimile reprezintă setea după Dumnezeu a omului întoarsă într-o direcție în care nu-şi poate afla împlinirea. Ceea ce spune Sf. Nil Ascetul despre stomac, că prin lăcomie devine o mare ce nu poate fi umplută, se potriveşte pt. Orice patimă (obiectele pe care patimile le caută nu pot să le satisfacă, deoarece ele sunt finite şi, ca atare, nu corespund setei infinite a patimilor). Sau, potrivit Sf. Maxim Mărturisitorul, omul pătimaş se află într-o continuă preocupare cu nimicul, căci caută să-şi potolească setea infinită cu nimicul patimilor sale, o dată ce obiectele pe care le asimilează (consumă) acelea se transformă în nimic.

Din această perspectivă putem spune că, omul pătimaş este un om care consumă (natura, obiecte, oameni), dar nu asumă nimic. De aceea, omul în loc să oglindească pe Dumnezeu (fiind creat după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu), devine o „oglindă răsturnată", el reflectă pe fața sa patimile care-l desfigurează.

În acest context putem vorbi de-o filiație dumnezeiască (omul – fiu al lui Dumnezeu: chipul unui sfânt e plin de lumină, pace şi echilibru sufletesc), şi de-o filiație demonică (omul – fiu al Diavolului: chipul unui om pătimaş e desfigurat, întunecat, schimonosit şi încruntat).

Prin căderea originară omul şi-a mutat privirea (fața) de la Dumnezeu la pom (lume), adică de la persoană la obiect, astfel încât, interlocutorul omului nu mai e o persoană, ci un obiect: omul devine ceea ce contemplă. Cu alte cuvinte, orice realitate pe care omul o va pune în locul lui Dumnezeu e ceva ce se epuizează, iar din faptul că izvorul vieții nu mai este Dumnezeu, omul va căuta mântuirea în posesiunea tot mai multor lucruri. E ca şi cum am spune că omul nu păcătuieşte pt. a face răul, ci pt. a se mântui.

Această sete după valoarea infinită (Dumnezeu) vine, aşadar, dintr-o „experiență a concavității noastre" (D. Stăniloae), a insuficienței pe care trebuie s-o împlinim prin valori ce există în afară de noi. Această experiență concavă din punct de vedere duhovnicesc se defineşte ca o sete infinită a omului de a-şi umple golul lăuntric.

Setea infinită a patimilor în sine se explică prin faptul că omul, având o natură spirituală, are o tendință spre infinit (Dumnezeu) care se manifestă şi în patimi, dar în patimi această tendință este întoarsă de la autenticul infinit (Dumnezeu), care este de ordin spiritual, spre lume.

Omul nu-şi găseşte echilibrul sau împlinirea prin el însuşi, astfel încât, el trebuie să-şi manifeste tendința după un centru (reper) extramundan (Dumnezeu). Prin patimi reperul acesta a fost mutat de la Dumnezeu la lume, a.i, sufeltul care este spiritual în loc să se umple de Dumnezeu (adică de ceva tot spiritual), în loc să caute legătura cu Dumnezeu, caută să se umple cu obiecte finite şi trecătoare, iar setea lui va rămâne mereu nesatisfăcută (această experiență pe care orice om pătimaş o reiterează prin modul său de viață o putem defini ca fiind sfinţenia înnăbuşită a omului).

De asemenea, această sfințenie înnăbuşită ne arată că patima este ceva irațional (adică prin patimi omul vrea la nesfârşit să-şi potolească setea după ceva infinit prin ceva finit). Acesta este iadul, adică starea de a vrea să consumi obiecte nemaiavând trupul.

Unele patimi sunt ale trupului, altele sunt ale sufletului, dar strânsa unitate dintre trup şi suflet face ca patimile trupeşti să fie împletite cu cele sufleteşti, adică să se condiționeze reciproc: vezi lista celor 8 păcate la Sf. Ioan Cassian.

De pildă, lăcomia pântecelui pune în mişcare pofta desfrânării, şi amândouă au nevoie de bani pt. a se satisface, iar cel ce se vede lipsit de obiectele care satisfac aceste 3 patimi se întristează ş.am.d.

Putem vorbi în acest context de o înlănțuire (concatenatio) între cele 8 patimi, sau de o condiționare strânsă între biologic şi spiritual, un domeniu influențând pe celălalt atât în decăderea, cât şi în refacerea sau sfințirea omului.

Atât lăcomia pântecelui (patima 1), cât şi mândria (patima 8) îşi au rădăcina în iubirea egoistă de sine, iar egoismul

reprezintă o rupere de Dumnezeu, şi implicit de oameni. De aceea, aşa cum iubirea leagă pe oameni, aşa patimile destramă sau rup legăturile dintre ei.

1.2. Patimi şi afecte

Există o legătură f. Strânsă între patimi şi afecte, în sensul că posibilitatea naşterii patimilor este dată prin existența afectelor naturale. Afectele (de ex., nevoia de-a mânca, frica) țin cu totul de firea umană, ele nefiind prin urmare condamnabile. Mai mult, ele sunt necesare firii noastre, ajutând la conservarea ei.

De reținut faptul că, afectele nu fac parte din constituția originară a firii (firea omului înainte de căderea originară), nefiind creată o dată cu ea (de ex., înainte de cădere omul nu avea această nevoie de-a mânca, această nevoie nu făcea parte din firea umană). Pe scurt, afectele au apărut în fire după căderea omului.

Asceza,adică lupta pt. des-pătimire nu trebuie să conducă la desființarea afectelor (lucru, de altfel, imposibil), ci la menținerea în granițele lor firești. Acest element de afectivitate trupească nu este condamnabil şi nu trebuie să luptăm împotriva lui, căci el constituie baza creşterii noastre în viața spirituală: „Afectele devin bune în cei ce să străduiesc, atunci când, desfăcându-le cu înțelepciune de cele trupeşti, le folosesc spre câştigarea celor cereşti. De pildă, pofta o pot preface în mişcarea unui dor spiritual după cele dumnezeieşti; plăcerea, în bucurie curată pt. conlucrarea minții cu darurile dumnezeieşti; frica, în grija de a ocoli osând viitoare de pe urma păcatelor; iar întristarea, în pocăința care ne aduce întristarea de pe urma răului săvârşit în timpul de aici" (Sf. Maxim Mărturisitorul).

Pe scurt, asceza înseamnă disciplinare a biologicului, nu luptă de exterminare a lui. Mai mult, asceza înseamnă sublimarea, adică transpunerea pe un plan mai înalt a acestui element de afectivitate trupească, nu abolirea lui. Punând măsură plăcerii în cele materiale, se produce un transfer în favoarea spiritualului, crescând placerea omului pt. cele lucrurile spirituale.

1.3. Cauzele ultime ale patimilor şi efectele lor

Patima reprezintă în esența ei o întoarcere a aspirației infinite a omului spre o altă țintă decât cea naturală (Dumnezeu), spre lumea care îl îngustează şi-l face pe om egoist.

Prima cauzaă a căderii omului nu a fost mândria, deoarece mândria era deja un rău (cauza căderii îngerilor). Potrivit Sf. Maxim Mărturisitorul, prima cauză a căderii a fost influența duhului satanic asupra minții umane. Diavolu a determinat (produs) o confuzie în mintea omului („Dumnezeu a zis El, oare...?" – Facere 3,1). Omul a avut o scurtă întunecare a minții, uitând care este cauza lui adevărată şi deci ținta lui, întorcându-şi deci dorința dinspre ea, spre lume.

De asemenea, slăbirea minții a avut ca efect o intensificare a lucrării simțurilor. Există 3 factori sau 3 cauze care produc patimile în om:

- Mintea slăbită sau întunecată

- Intensificarea lucrării simțurilor (simțurile au ieşit din subordinea minții, şi chiar mai mult a atras mintea în subordinea ei)

O alegere exclusivă şi irațională a plăcerii (cele 3 cauze se intercorelează între ele, astfel încât, în fiecare dintre ele sunt implicate şi celelalte).

Patimile reprezintă, aşadar, o precumpănire cantitativă şi ierarhică a simțurilor asupra minții umane, de aceea este f. Importantă „păzirea minții" în lupta ascetică.

Un alt efect al vieții pătimaşe este egoismul: păcatul sau patima îl rupe pe om atât de Dumnezeu, cât şi de semeni (cf. Etimologiei termenului Diavol: gr. Diabolos, care vine din dia – doi şi vb. Balla – a rupe, a sfâşia, deci lucrarea diavolului constă în a rupe în două, a sfâşia o unitate sau comuniune).

2. ILUMINAREA

Lupta pt. despătimire echivalează cu o împărtăşire a darurilor sau harurilor Sf. Duh. Aceste daruri au menirea de a reface şi intensifica legătura omului cu Dumnezeu. Aceste daruri sunt în primul rând de luminare a minții, astfel încât, ele întăresc mintea în orientarea ei spre Dumnezeu.

Pe scurt, lupta pt. despătimire echivalează cu o activare a darurilor Duhului Sf, precum şi o influență nemijlocită a Lui.

Cele 7 daruri ale Duhului Sf sunt: duhul temerii (reținerea sau teama de a face păcatul), duhul tăriei (săvârşirea faptelor bune), duhul sfatului (deprinderea discernământului, care ne ajută să îndeplinim cu cea mai bună judecată poruncile dumnezeieşti şi să deosebim faptele ce se potrivesc mai bine în fiecare împrejurare9, duhul ştiinței (care ne învață cum să realizăm practic binele9, duhul cunoştinței (care ne descoperă însăşi rațiunea sau motivația adâncă a fiecărei porunci şi a fiecărei virtuți), duhul înțelegerii şi duhul înțelepciunii.

Darurile Duhului Sf. ne călăuzesc şi ne susțin în cunoaşterea mijlocită a lui Dumnezeu.

Faza iluminării este cea a cunoaşterii lui Dumnezeu prin mijlocirea naturii şi a faptelor omeneşti. Ea este o cunoaştere ce urmează imediat după treapta nepătimirii, care este o curăție de patimi.

3. ÎNDUMNEZEIREA SAU DESĂVÂRŞIREA OMULUI PRIN UNIREA CU DUMNEZEU

Curățirea de patimi e echivalentă cu creşterea dragostei lui Dumnezeu. Deci, există o strânsă legătură între dragoste şi nepătimire. Dragostea presupune nepătimirea şi o întăreşte la rândul ei, pt. faptul că ea e opusul patimilor, care reprezintă egoismul. Unde sunt patimi nu poate exista iubire adevărată, deoarece prin patimi

omul foloseşte lumea şi semenii pt. a-şi satisface pornirile egoiste: „Cel ce se iubeşte pe sine nu poate iubi pe Dumnezeu” (Sf. Diadoh al Foticeii)

Sfinții ajung la desăvârşire şi la asemănarea cu Dumnezeu atunci când izvorăşte iubirea lor față de toți oamenii, aşa cum a trăit-o Hristos. Adevărata iubire duhovnicească pe care o are omul duhovnicesc depăşeşte logica vieții obişnuite, astfel încât, el primeşte simțirea unor stări duhovniceşti similare celor lui Hristos:

„Dacă fața celui iubit ne preface în chip vădit în întregime şi ne face radioşi, fericiți şi neîntristați, ce nu va face fața Domnului coborând în chip nevăzut în sufletul curat” (Sf. Ioan Scărarul).

Cu alte cuvinte, iubind fața celui iubit, aceasta are putere să ne transforme, să ne treacă de la starea „omului trupesc” la cea a „omului duhovnicesc”.

Îndumnezeierea se referă la starea de împărtăşire sau comuniune a omului cu Dumnezeu. Fericirea veşnică va consta în contemplarea feței lui Hristos (Apocalipsa 22,4). Perspectiva veşnică a îndumnezeirii va consta în aceea că, toți oamenii vor fi în Dumnezeu şi vor vedea toate în Dumnezeu, sau Dumnezeu va fi în toate şi-L vom vedea în toate.

ANTROPOLOGIA LA SF. PĂRINȚI

Antropologia ortodoxă nu poate fi înțeleasă fără ideea creației „ex nihilo”: omul a fost creat după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu. De aici se desprinde tema „chipului” (omul este un eikon eikonos): punctul de plecare şi centru teologiei „chipului” este pt. Sf. Părinți învățătura Sf. Ap. Pavel. Pt. Sf. Pavel „chip al lui Dumnezeu” este Hristos, iar învățătura referitoare la aceasta este sintetizată în primul capitol al Epistolei către Coloseni 1, 15-18. Din acest text neo-testamentar se desprinde dimensiunea hristologică a antropologiei ortodoxe.

Împlinirea omului din punct de vedere duhovnicesc coincide cu hristificarea lui (1Corinteni 15,49; Efeseni 4,14). Fiul lui Dumnezeu S-a unit la maximum cu omul, sau a venit în maximă apropiere de om, pt. ca omul să meargă în maximă apropiere de Dumnezeu.

Sf. Părinți au legat tema paulină „Hristos – chip al lui Dumnezeu” cu tema Facerii „omul – după chipul lui Dumnezeu”, de unde putem deduce 3 idei:

a. Constituția hristologică a omului

b. Destinul hristologic al omului c. Originea în Hristos a omului

Iisus Hristos a fost „sfatul şi voia Tatălui”, astfel încât, Hristos nu este efectul unei lucrări a diavolului, ci unirea naturii divine şi umane s-a făcut pt. că ea constituie sfatul cel mai înainte de veci al lui Dumnezeu. Cu alte cuvinte modul în care s-a realizat în fapt această mare taină s-a schimbat, scopul lui Dumnezeu a rămas însă acelaşi.

Din această perspectivă, omul trebuie să se facă „desăvârşit în Hristos” (Coloseni

1,28), trebuie să ajungă la „măsura vârstei plinătății lui Hristos” (Efeseni 4,13), să dobândească „mintea lui Hristos” (1 Corinteni 2,16), „inima lui Hristos” (Efeseni 3,17). De aceea, nerespectarea interdicției de-a nu mânca din pomul cunoştinței binelui şi răului nu reprezintă neaparat o ofensă sau o jignire adusă lui Dumnezeu, ci ea este în realitate o „rană” (gr. trauma) ce echivalează cu desfigurarea chipului lui Dumnezeu în om. În alți termeni are loc transformarea funcțiilor naturale ale omului în patimi: din acest motiv căutând plăcerea, omul găseşte durerea, căutând viața, găseşte moartea. Căderea originară a avut în acelaşi timp, aşadar, şi un conținut etic: revolta sau neascultarea (ofensa) omului împotriva lui Dumnezeu nu-l afectează pe Dumnezeu, ci afectează în mod real chipul lui Dumnezeu în om, adică dezorganizează sau de-formează alcătuirea psihosomatică a omului şi funcționalitatea omului, ordinea şi armonia creației. „Ofensa” (sau mândria – hybris) este, în realitate, o „rană” (trauma).

Din această perspectivă, vorbind de o rană putem vorbi implicit de un remediu pe care Dumnezeu l-a instituit. Acest remediu sau pedeapsă (cum spun catolicii) nu vine de la dreptatea lui Dumnezeu care nu cere satisfacție, ci de la dreptatea (ordinea, naturalitatea) creației. Transformarea funcțiilor lui naturale în patimi, şi anume „hainele de piele” constituie „pedeapsa” sau remediul pe care însăşi dreptatea creației o aduce asupra omului. Din acest motiv, căutând plăcerea, omul găseşte durerea, căutând viața, găseşte moartea.

1. Semnificația „hainelor de piele”

Cf. Facere 3,21 „hainele de piele” au fost adăugate omului după cădere, a.î., ele nu reprezintă un element constitutiv natural al lui (vezi Sf. Grigorie de Nyssa, Scrieri, Partea a doua, PSB, nr. 30, pp. 52-53 şi p. 304).

Starea omului actual nu este, aşadar, starea lui naturală, pt. că ea este o stare ulterioară, de după cădere, nu natura lui originară, şi, prin urmare, adevărată.

De reținut faptul că „hainele de piele” nu reprezintă trupul (soma) omului. „Hainele de piele” exprimă mortalitatea biologică,

înțeleasă ca o doua natură a omului de după cădere. Esențial aici e faptul că nu e vorba de moarte (thanatos), ci de mortalitatea biologică (nekrotes), de o nouă stare în care se găseşte omul, de o viață în moarte. Schimbarea este enormă, deoarece ea reprezintă o răsturnare deplină a lucrurilor: omul nu mai are, ca înainte de cădere, viața ca o caracteristică a lui, ci există întrucât amână moartea. Pe scurt, viața omului s-a schimbat în supraviețuire. Moartea se defineşte ca descompunere; Adam sau omul căzut trebuie să consume mereu ca să-şi susțină viața (Sf. Grigorie de Nyssa, op. cit., pp 402-403).

Prin păcat, ochii spirituali ai lui Adam se închid, iar în locul lor se deschid ochii trupeşti (cf. Facere 3,7). Adam şi Eva au văzut atunci că sunt goi, adică ei „s-au cunoscut pe ei goi nu atât de haine, ci că s-au făcut goi de vederea celor dumnezeieşti şi şi-au mutat cugetarea spre cele contare" (Sf. Atanasie cel Mare). Potrivit Sf. Maxim Mărturisitorul interpretează ideea că Adam era gol, nu în sensul că nu avea trup şi carne, ci în sensul că era liber de ceea ce face ca trupul uman să fie greoi şi muritor (Adam trăia într-o stare de nepătimire).

În starea lor originară facultățile cognitive ale omului erau luminate de Sf. Duh şi astfel cunoşteau făpturile potrivit naturii lor fireşti şi potrivit naturii acelora, depărtându-se de Dumnezeu, ele s-au predat simțurilor, primind prin ele toate cunoştințele. Mintea s-a lăsat condusă de simțire şi de toate poftele pătimaşe care se ivesc în suflet ca urmare a neştiinței, care este, cum spune Sf. Marcu Ascetul, „pricina tuturor relelor", alături de uitarea de Dumnezeu şi trândăvie. Aceste 3 atitudini negative sunt considerate de Sf. Marcu Ascetul ca fiind „cei 3 uriaşi puternici ai diavolului", „patimile cele mai adânci şi lăuntrice", prin care toate celelalte patimi lucrează, şi prind putere în sufletele oamenilor.

„Hainele de piele" sunt identificate de Sf. Grigorie de Nyssa ca „frunzele trecătoare ale acestei vieți materialnice pe care ni le-am cusut în chip rău (ca haine) dezbrăcați fiind de hainele cele proprii şi strălucitoare". Această materialitate se referă la întregul organism psihosomatic al omului, deci ea nu se referă exclusiv la trup.

Înainte de a fi îmbrăcat „hainele de piele", omul purta un veşmânt „țesut de Dumnezeu" (cf. Oda 6 a Canonului Duminicii

Brânzei din Triod: „Cu haină de Dumnezeu ţesută m-ai îmbrăcat, Mântuitorule"), haina lui psihosomatică era ţesută din harul, lumina şi slava lui Dumnezeu.

Pe scurt, conținutul central al „hainelor de piele" este mortalitatea biologică, transformarea vieții în supraviețuire. Trupul exista şi înainte de cădere, de asemenea existau şi bărbatul şi femeia, fiecare cu conformația lui psihosomatică specifică. Sigur însă este, cum confirmă în multe texte ale sale Sf. Ioan Gură de Aur că oamenii cei- dintâi-zidiți, „nu erau supuşi nevoilor trupului" (Sf. Ioan Gură de Aur, Omilii la Facere, EIBMBOR, p. 203).

Cu alte cuvinte, deşi aveau trup, nu aveau nevoie de nimic din cele trupeşti (Sf. Ioan Gură de Aur, op. cit., p. 168), „petreceau în rai ca nişte îngeri fără a fi aprinşi de poftă, şi fără a fi asediați de alte patimi" (Sf. Ioan Gură de Aur, op. cit., pp. 163-164). Pe scurt, atracția plăcerii, unirea trupească şi naşterea biologică nu existau înainte de cădere.

În concluzie, „hainele de piele" au fost adăugate omului după cădere, a.î., ele nu reprezintă un element constitutiv natural al lui. Pe de altă parte, „hainele de piele" nu reprezintă trupul omului: ele exprimă mortalitatea biologică înțeleasă ca o a doua natură a omului de după cădere (acum este momentul în care afectele omului se transformă în patimi).

1.2. Căderea şi îndumnezeire a omului

În legătură cu starea originară a omului (omul era nepătimitor prin har, liber de necesitățile cauzate de situații exterioare) ne putem întreba în ce fel trebuie înțeleasă mântuirea sau îndumnezeirea omului: doar ca restaurare a stării originare a omului sau mai mult decât atât?

Omul pe lângă condiția sa de creatură după chipul lui Dumnezeu (eikon eikonos) se bucură, totodată, de promisiunea eshatologică a unui adaos supranatural care este dat de asemănarea cu Dumnezeu promisă doar în Facere 1,26, dar neactualizată în Facere 1,27.

Cu alte cuvinte, Dumnezeu a făcut doar chipul, asemănarea trebuia realizată de om. Asemănarea la care este chemat omul reprezintă o promisiune care începe a fi pusă în practică o dată cu întruparea lui Hristos: îndumnezeirea omului nu este circulară, adică începutul (Adam în Eden) nu coincide cu sfârşitul (eshaton-ul sau Împărăția lui Dumnezeu), ci există o diferență între condiția inițială şi cea finală sau eshatologică. Dacă Adam era un prunc sau copil din punct de vedere duhovnicesc, omul este chemat în cele din urmă la a deveni fiu al lui Dumnezeu.

Potrivit Sf. Maxim Mărturisitorul asemănarea şi îndumnezeirea sunt în mod clar puse în fața omului ca scop, în virtutea creării lui după chipul lui Dumnezeu.Omul şi-a pervertit capacitatea naturală pt. adevăr şi plăcere dumnezeiască într-o desfătare a plăcerii senzoriale, într-un interes pt. țelurile temporare, trecătoare, pt. că a căzut pradă iubirii de sine, s-a întors către satisfacerea egoistă de sine şi a preferat adevăratei cunoaşteri neştiința Cauzei şi a Finalității sale divine.

Omul căzut suferă în concepția Sf. Maxim de 3 patimi fundamentale, din care izvorăsc toate celelalte păcate şi patimi:

1. Neştiința: lipsa cunoaşterii lui Dumnezeu (neştiința înseamnă neînțelegerea a ceea ce este cu adevărat bun, şi, totodată, absența mişcării spre scopul divin. Această neştiință îl face pe om să continue să-şi caute satisfacerea în lumea stricăcioasă a simțurilor)

2. Iubirea de sine: satisfacerea simțurilor îl întăreşte pe om în iubirea de sine, care este rădăcina tuturor păcatelor

3. Tirania care decurge din cele două, şi ea implică atât o tiranie sau dominare a patimilot în sufletul omului, cât şi tirania sau dominarea împotriva altor ființe umane care împărtăşesc aceeaşi natură (când omul a transformat iubirea de Dumnezeu într-o iubire de sine constantă, acest lucru a exclus imediat iubirea față de semeni).

1.3. Semnificația ce lor 2 pomi din grădina Edenului

Din Facere 2,9 rezultă că cei 2 pomi (pomul vieții şi pomul cunoştinței binelui şi răului) se aflau în mijlocul raiului.

Din Facere 2,16-17 avem de-a face cu interdicția lui Dumnezeu.

Potrivit Sf. Maxim Mărturisitorul cei 2 pomi reprezintă 2 căi diferite ale dezvoltării spirituale a omului. Pomul cunoștinței binelui și răului este creația văzută, dar creația conține acele rațiuni divine (logoi) nevăzute.

Cu alte cuvinte, contemplată duhovnicește, lumea dă cunoașterea binelui, a lui Dumnezeu. Dimpotrivă, contemplată trupește, adică în mod pătimaș, lumea dă o cunoaștere a răului. (vezi, Sf. Maxim, Răspunsuri către Talasie).

Dumnezeu, interzicând omului să mînânce din pomul cunoașterii, i-a amânat utilizarea, adică contemplarea lumii create și văzute, și a pus înaintea omului o alternativă: cunoașterea lui Dumnezeu prin împărtășirea directă cu Hristos (pomul vieții).

1.4. Înțelegerea „trihotomică" a fiecărei patimi

Patimile pot fi împărțite potrivit celor 3 facultăți ale sufletului (facultatea rațională, concupiscentă și irascibilă), a.î., diversele patimi implică o întrebuințare greșită a uneia sau a alteia dintre aceste facultăți.

Toate patimile sunt expresii ale unei patimi fundamentale: iubirea de sine. Privită din perspectivă „trihotomică":

- lăcomia pântecelui ține de facultatea concupiscentă a sufletului uman,

- desfrânarea ține, de asemenea, de elementul concupiscent al sufletului,

- iubirea de arginți se leagă de slava deșartă, aceste 2 patimi se condiționează reciproc

- întristarea și mânia aparțin de elementul irascibil
- akedia aparține, de asemenea, de sfera elementului irascibil

- slava deşartă aparţine mai mult de facultatea raţională

- mândria, de asemenea, ţine de facultatea raţională

Pt. Sf. Maxim Mărturisitorul, natura păcatului şi a căderii omului constă în pervertirea capacităţii naturale a omului pt. plăcere duhovnicească într-o căutare a plăcerii senzuale. Din iubire de sine omul a ales să-şi caute plăcerea în lume şi nu în Dumnezeu.

La Sf. Maxim, nous este responsabil în primul rând de relaţia omului cu Dumnezeu. Este partea contemplativă a omului, iar funcţia ei cea mai înaltă este aceea de a contempla realităţile divine şi mai ales Sf. Treime. Mintea este cea care trebuie să stabilească adevărata orientare către Dumnezeu a omului întreg.

Elementul concupiscent – este elementul dorinţei, care este cel dintâi responsabil de căderea omului. Toată plăcerea obţinută vine de la o patimă pt. ceva sensibil, mediată prin senzaţie. De fapt, plăcerea este un fel de senzaţie formată la nivelul simţului de un obiect sensibil sau o lucrare a simţurilor condusă de o dorinţă iraţională.

În virtutea faptului că sufletul uman, în poziţia intermediară, este legat de Dumnezeu şi de lumea sensibilă, acest proces trebuie să fie transformat prin ascetism şi prin cultivarea virtuţilor într-o mişcare către Dumnezeu, stabilind adevărata ordine a omului. Întrebuinţarea bună a facultăţii concupiscente conduce la adevărata plăcere legată de realităţile dumnezeieşti.

Elementul irascibil este de obicei orientată către alte fiinţe umane (întrebuinţarea ei greşită duce la ură). Când este pusă în slujba iubirii de sine aceasta duce la tiranie, care nu este numai tirania patimii înseşi în sufletul omului, ci, şi o tiranie exercitată asupra altora. Echivalentul pozitiv al greşitei folosiri a elementului irascibil este acela al iubirii.

Elementul raţional nu este pătimitor în sens direct, a.î., atunci când este vorba despre patimile sale, depinde de impulsurile pe care le primeşte de la celelalte elemente. Din cauza informaţiei primite prin simţuri, ajunge la părerile şi imaginaţiile false care îi întunecă adevărata lucrare. De aceea, patima sa cea mai importantă este exprimată cu un termen negativ,

neştiința, adică necunoaşterea Cauzei şi Finalității sale divine, care o face să cadă pradă tuturor acestor imaginații externe.

Pe scurt, aşa cum mintea omului trebuie orientată spre Dumnezeu, tot astfel şi facultatea concupiscentă trebuie să se mişte către El prin dorință arzătoare, iar facultatea irascibilă să lupte pt. a se lipi strâns de El.

Cu alte cuvinte, integrarea diverselor elemente ale structurii umane compuse prin stabilirea unei relații autentice față de scopul divin al omului, nu este nu numai o problemă intelectuală, ci, în egală măsură, o problemă de dorință, de intenție, de voință, şi de iubire.

Potrivit Sf. Maxim autodeterminarea este o facultate a voinței care aparține sufletului rațional. „Voința naturală" este pusă în contrast în mod explicit cu expresia de „voință gnomică" care se referă la întrebuințarea umană individuală a voinței.

În Iisus Hristos, voința gnomică era în acord cu voința naturală, iar cele 2 voințe conlucrau pt. realizarea asemănării

Prin cădere s-a produs o pervertire a capacității omului de autodeterminare – nu o desființare a ei – pervertire care îl predispune pe om la întrebuințarea rea a voinței. Cu alte cuvinte, formează în om o dispoziție păcătoasă a voinței. Aceasta la rândul ei, afectează natura în măsura în care este rău întrebuințată, şi numai prin Întruparea lui Hristos capacitățile voliționale ale omului pot fi liber întrebuințate într-o voință convertită.

TEME DE EXAMEN

1. Viața duhovnicească înainte şi după căderea originară

2. Esența patimilor

3. Filiație dumnezeiască vs. Filiație demonică

4. Patimi şi afecte

5. Cauzele şi efectele patimilor

6. Iluminarea şi îndumnezeirea

7. Tema chipului

8. Semnificația „hainelor de piele”

9. Căderea şi îndumnezeirea omului

10. Semnificația celor 2 pomi din Grădina Edenului

11. Înțelegerea trihotomică a patimilor

N.B. De citit neaparat cartea lui P. Nellas, Omul – animal îndumnezeit. Perspective pentru o antropologie o rto do xă , Editura Deisis.